

УДК 811.222.1'374'34'373'36(55)

ІРАНСЬКІ ТЛУМАЧНІ СЛОВНИКИ ПЕРСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛІНГВІСТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Олег Кшановський

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
вул. Володимирська, 64, Київ, Україна, 01033,
тел. (032) 267 44 70, e-mail: kshanovski@gmail.com*

Завдяки аналізу сучасних іранських тлумачних словників перської мови виявлено головну проблематику сучасного іранського мовознавства. Усі важливі проблеми перської фонетики, графіки, лексики, словотвору та граматики тією чи іншою мірою відображено в матеріалах усіх без винятку сучасних словників перської мови.

Ключові слова: словники, лексикографія, перська мова, фонетика, лексика, словотвір, граMATика.

Сьогодні можна впевнено стверджувати, що словник (у значенні ‘довідник, що містить слова або інші одиниці мови’) був, є й залишатиметься в майбутньому найзручнішим джерелом одержання функціональної інформації про будь-яку мовну одиницю різної природи та складності. По-перше, неможливо собі навіть уявити процес опанування мови, особливо, іноземної, без якісних словників. По-друге, без звернення до задокументованого списку мовних одиниць, що підлягають аналізу, в лінгвістичному дослідженні стає неможливим застосування найпоширенішого наукового методу – методу спостереження. Словник є головним науковим джерелом збору початкового мовного матеріалу навіть для експериментального вивчення лінгвістичних аспектів мозкової системи забезпечення мовлення в межах психолінгвістичних та нейролінгвістичних досліджень. Неперервність процесу укладання словників в культурній історії суспільства зумовлена власне об’єктивною їх необхідністю. В історії персомовної лексикографії кількість словників між “Loqat-e fors” Асаді Тусі (перший словник перської мови, що є наявним у науковців, укладено в середині XI століття) та “Loqatnāme” Алі Акбара Дегходо (найоб’ємніший зі словників перської мови, що формально завершив етап класичної перської лексикографії, укладено в середині XX століття) налічує 188 одиниць [9, с. 34]. Їх кількість та якість зростає, разом набуваються й усі ознаки сучасної лексикографічної практики, натомість помітний вплив тисячолітньої національної традиції, зокрема й негативної, зберігається.

Метою нашої розвідки є виявити негативні та позитивні риси, притаманні словниковим статтям сучасних перських словників, знання яких дає змогу ефективніше користуватися лексикографічними джерелами.

Об'єктом аналізу стали словникові статті п'ятьох найпоширеніших сучасних тлумачних словників перської мови (див. список джерел у кінці статті):

- третє видання Словника перської мови Могшід Мошірі 1995 року (перше – 1990 року);
- п'яте видання тритомного Словника Гасана Аміда 1996 року (перше – 1983 року);
- третє одностомне видання Словника сучасної перської мови Садрі Афшара Голямгосейна, Насрін Гаками та Настарен Гаками 1998 року (перше одностомне видання – 1995 року, друге двотомне – 1996 року);
- одностомна версія шеститомного Словника перської мови Могамада Моїна 2001 року (перше шеститомне видання – 1966 року);
- сучасний словник видавництва “Сохан” Гасана Анварі 2004 року.

Усі словники є не спеціалізованими для широкого вжитку, а також приблизно рівними за обсягом (40–50 тисяч заголовних слів).

За тисячолітню історію укладання словників перською мовою їх авторами здебільшого були літератори (письменники, поети, писці, пізніше – текстологи), оскільки наука про мову “обслуговувала” поетичну діяльність [пор. дані про авторів у 2, с. 6–25; 9, с. 33–38]. Відсутність у автора наукової теорії під час укладання словника через відсутність у нього лінгвістичної освіти (спричиненої своєю чергою відсутністю на той час лінгвістики як самостійної науки) ставала причиною спільних вад усіх без винятку класичних перських не спеціальних словників:

- по-перше, автори класичних перських словників уклали їх за тезаурусним принципом, намагаючись охопити всю лексику (що відповідає головному психологічному закону людського сприйняття: що більше, то краще), не розрізняючи її ні за сферою вживання, ні за ознакою, ні за ареальними та хронологічними характеристиками. Словник охоплював усю лексику, почерпнуту з певного набору, переважно, поетичних текстів;

- по-друге, нерозрізнення лексики за сферами функціонування спричинило те, що класичні перські словники аж до Словника Могамада Моїна є енциклопедичними (містять, окрім апелятивної лексики, власні імена, географічні назви, вузькоспеціальні слова та подібні), а іноді й ідеографічними [детально про це див. 1];

- по-третє, оскільки в часи зародження персомовної лексикографії (X століття) вже існували дуже сильні розбіжності між регіональними варіантами перської мови на величезній території – від Азербайджану до Індії – її розповсюдження, одномовні словники уклали з наміром розтлумачити невідомі перські слова та вирази одного регіону (зазвичай Хорасану та Мавераннагру) мешканцям іншого, які, фактично, мали власну перську мову. Інакше кажучи, одномовні тлумачні словники за суттю були двомовними, перекладними. Це зумовило те, що головним способом тлумачення лексики стало наведення загальновідомого всім розповсюдженого синоніма (нерідко квазисиноніма). Тлумачення способом дефініції проводили у випадках вузькоспеціальної термінології та культурних лагун.

Зрозуміло, що сучасні перські словники, традиція укладання яких є коротшою

за класичні, несуть у собі її, зокрема й негативний, відбиток, тобто як пережитки зберігають наведені вище вади. Про це йтиметься нижче.

Порядок розташування словникових статей. Незважаючи на те, що всі аналізовані словники є алфавітними, у передмові до жодного з них не подано перського алфавіту, тому не відомо, чи вважають автори словників гемзу літерою, чи – ні. Якщо вважають, то яке місце в алфавіті вона займає?

У словниках Моїна, Мошірі та Аміда гемза з різними підставками вважається однією літерою. Незалежно від того, яка буква виконує роль підставки, гемза завжди слідує за алефом. У будь-якому разі, якщо літера алеф (ا) або алеф з маддою (آ) позначає звук [ʔ], її вважають гемзою та розташовують після алефу, що позначає звук [ā], порівняймо:

Таблиця 1

Порядок літер						Вимова	Написання	Переклад
			ه	ا	م	[māh]	ماه	‘місяць’
		ب	ا	ء	م	[maʔāb]	مآب	‘притулок’
ت	ا	خ	ا	ء	م	[moʔākhāt]	مواخات	‘дружба’
	ذ	خ	ا	ء	م	[maʔākhez]	مأخذ	мн. від مأخذ
ه	ذ	خ	ا	ء	م	[moʔākheze]	مؤاخذه	‘догана’
		ذ	خ	ء	م	[maʔkhaz]	مأخذ	‘джерело’

Інакше кажучи, у цих словниках в основу алфавітного розташування слів покладено орфоепічний принцип: де вимовляють звук гемза, там і вважають місце літери гемза.

У словниках Садрі Афшара та Анварі також застосовується орфоепічний принцип, однак іноді в алфавітному розташуванні словникових статей задіяний графічний принцип, порівняймо:

Таблиця 2

Порядок літер						Вимова	Написання	Переклад
	ل	ی	ا	س	م	[masāyel]	مسائل	мн. від مسئله
	ه	ل	ء	س	م	[masʔale]	مسأله	= مسئله
	ت	ل	ء	س	م	[masʔalat]	مسئلت	‘прохання’
	ه	ل	ء	س	م	[masʔale]	مسئله	‘тема, проблема’
	ل	و	ء	س	م	[masʔul]	مسئول	‘відповідальність’
	ر	ا	ب	س	م	[mesbār]	مسبار	‘бронза’

Загалом, як випливає з прикладу, у розташуванні слів застосовано графічний принцип, але за однакового набору літер у другому та четвертому слові перевагу надано гемзі з підставкою алеф над гемзою з підставкою зубець.

Іноді в цих словниках алеф з маддою вважається алефом з гемзою, тобто застосовується орфоепічний принцип, порівняймо:

Таблиця 3

Порядок літер					Вимова	Написання	Переклад
د	ر	و	ی	ا	ش	[shāyvard]	شایورد 'місячний ореол' (астр.)
	ت	م	ا	ء	ش	[shā'āmat]	شامت = شامت
	ت	م	ا	ء	ش	[shā'āmat]	شامت 'поганий знак'
			ن	ء	ش	[sha'n]	شان 'посада'

Деколи алеф з маддою вважається однією літерою алеф, тобто застосовується графічний принцип, порівняймо:

Таблиця 4

Порядок літер						Написання	Вимова	Переклад		
ا	ی	ل	و	ن	گی	ا	م	ماگنولیا [māgnoliyā]	'магнолія'	
					ل	آ	م	مال	[ma'āl]	'нарешті'
					ل	ا	م	مال	[māl]	'майно'
	ا	ی	ر	ا	ل	ا	م	مالاریا	[mālāriyā]	'малярія'

Інколи принцип розташування заголовних слів взагалі не є зрозумілим, наприклад:

Таблиця 5

Порядок літер					Вимова	Написання	Переклад
		ء	و	س	[su']	سوء	'зло, дурна властивість'
ی	ر	ا	و	س	[savāri]	سواری	'їзда верхи'
ل	ا	ء	و	س	[so'āl]	سؤال	'питання'
ح	ن	ا	و	س	[savāneh]	سوانح	'катастрофа'

Порядок розташування слів за логікою аналізованих словників повинен би бути таким: 2–1–3–4, якщо вважати алеф з маддою двома літерами, або 2–3–4–1, якщо вважати алеф з маддою однією літерою.

Наведені приклади з аналізованих словників не дають змоги зрозуміти, яке місце у списку літер перського алфавіту займає гемза: перше, друге (після алефу) чи останнє? Наприклад:

Таблиця 6

Порядок літер				Вимова	Написання	Переклад
	ی	ی	ا	ت	[tāyi]	تایی 'Кількісний суфікс'
د	ی	ء	ء	ت	[tā'yid]	تأیید 'підтвердження, схвалення'
ر	ت	ا	ء	ت	[te'ātr]	تئاتر 'театр'
	ر	ث	ء	ت	[ta'assor]	تأثر 'горе, печаль'

Перше та друге слово розташовані так, ніби алеф є першою буквою алфавіту, а гемза йде за нею. Друге та третє – ніби гемзу розташовано в алфавіті перед алефом. Третє та четверте – навпаки. У наступному прикладі слова розташовано так, ніби гемза є останньою літерою алфавіту (після літери яй), порівняймо:

Таблиця 7

Порядок літер						Вимова	Написання	Переклад
		ر	و	ی	ز	[zivar]	زیور	'прикраса'
ت	ی	ل	و	ء	ز	[ze'olit]	زنولیت	'зеоліт' (гірн.)

Добір лексики. Оскільки словник Мошїрі був першим сучасним перським словником, він більше успадкував від словників класичного періоду, особливо від шеститомного словника Моїна, джерелами якого головно були тексти перської класичної літератури, а звідси, надзвичайне багатство лексичної семантики основних концептів (до речі, словник Могамада Моїна є винятково цінним саме для читання перської художньої та філологічної літератури). У словнику Моїна слову *gol* 'квітка' присвячено 17 (!) сторінок, *lāle* 'тюльпан' – майже 3 сторінки, *kadu* 'гарбуз, кабачок' – 1,5 сторінки, *piyāz* 'цибуля' – 1,5 сторінки. За кількістю назв страв цей словник не поступається кулінарним книгам. Тому словник Мошїрі хоча й не містить надто великої кількості застарілих та книжних слів, проте й не рясніє лекакою, що покривала на той час нові аспекти та явища життя іранців. Головний акцент цей словник робить на відображенні лексики сучасного літературного стандарту перської мови, лексики, так би мовити, високого стилю. Наприклад, тлумачення другого значення слова *eshq* 'кохання', в якому воно вживається у філософській та суфійській літературі, займає майже 2 сторінки. Усім решта чотирьом побутовим значенням відведено менше половини сторінки. У словниковій статті *jām* 'кубок, келих' тлумаченню трьох побутових значень відведено 4 рядки, натомість тлумачення другого значення (з поміткою "суфійське") займає 46 (!) рядків. У статті *mohabbat* 'кохання' тлумаченню вживань, які трапляються у філософсько-суфійських текстах відведено півтори сторінки.

Словник Садрі Афшара був першим словником, в якому ознака "сучасний" розповсюджується на добір лексики. Він містить, наприклад, велику кількість лексики, що стосується подій Ісламської революції та часів ірано-іракської війни, тобто етнографічно забарвленою, але водночас сучасної лексики, наприклад: *jānbāz* 'особа, що стала інвалідом під час Ісламської революції чи війни з Іраком', *razmyār* 'старшина в загонах народної міліції', *basij* 'прибічник революції' та багато ін. Окрім того, цей словник став першим, який містив велику кількість науково-технічної та вузькоспеціальної термінології (перської та запозиченої). Намагання автора долучити у словник певну кількість спеціальної лексики (здебільшого незнайомої читачеві), яка значно переважає необхідну для загального словника (щоби пересвідчитися у переваженні словника такою лексикою, достатньо відкрити букву алеф), можна пояснити якраз його бажанням заповнити цю прогалину в перській лексикографії. Деякі вузькоспеціальні слова увійшли в широкий обіг саме після їх внесення в словник, наприклад: *kelineks* 'назва

паперових серветок' (від назви фірми), *profak* 'усі види печива та вафель' (від первинного 'хрустке печиво-безе').

Словник Анварі є найдосконалішим з аналізованих лексикографічних праць щодо добору лексики і найточніше відображає ознаку "сучасний". Він містить велику кількість сучасної нещодавно запозиченої лексики, наприклад: *'ampeks* (з англ. AMPEX) 'система магнітного запису зображення'. Однак словник не уникнув традиційної для перської загальної лексикографії надмірності спеціальних та маловживаних слів, наприклад: *'amperiyaāl* 'імперіал' (вид золотої монети), *pas-ā-modern* 'постмодерн' (за наявності *postmodern*) та ін.

Тритомний словник Аміда та однотомна версія словника Моїна за добром лексики не відрізняються від шеститомного словника Моїна.

Відображення правописних норм. В усіх аналізованих словниках слова, правопис яких має варіанти, здебільшого ці варіанти подаються паралельно. Однак варіант, що відповідає сучасним правописним рекомендаціям, обирається заголовним або (рідше) застарілий варіант взагалі відсутній, порівняймо:

اطاق ← اتاق
 طيبين ← تپيدن
 حائل ← حایل
 حائز ← حایز

У написанні похідних слів разом чи окремо спостерігається три тенденції. По-перше, обидва варіанти можуть подаватися паралельно, але при цьому варіант, що відповідає сучасним правописним рекомендаціям обирається заголовним, порівняймо [5, с. 166]:

بزنگاه ، بزنگاه
 بزه کار ، بزهکار

По-друге, у словнику може подаватися лише варіант, що відповідає сучасним правописним рекомендаціям [див. ті самі приклади в 8, с. 137]. По-третє, в словнику можуть фігурувати різні написання, порівняймо [7, с. 171]:

بزرگسال
 بزنگاه

але

بزه کار
 بزه گر

Варто зазначити, що невнесення в деякі словники заради економії місця несучасних, але досі розповсюджених написань, а також особливо непослідовне їх подання створює для користувача, по-перше, серйозні проблеми з розмежуванням норм сучасного і традиційного уживання, а, по-друге, підстави для можливої кваліфікації традиційних написань як помилкових.

Відображення вимови. В усіх аналізованих словниках, окрім словника Гасана Аміда, вимову слів відображено транскрипцією на основі латинської графіки. У словнику Аміда вимову слів подано за допомогою традиційного способу гаракятів. Аналіз способів подачі вимови в аналізованих словниках дає підстави говорити про три проблеми, що стояли (й, очевидно, надалі стоять) перед авторами. Перша – це відсутність

загальноприйнятого набору знаків на позначення вимови перських слів. На позначення фонему *u* у словнику Моїна використано знак \bar{u} , у словниках Мошірі, Садрі Афшара та Анварі – *u*. На позначення фонему *i* у словнику Моїна використовується знак \bar{i} , а у словниках Мошірі, Садрі Афшара та Анварі – *i* (тут не йдеться про відверті технічні помилки, порівняймо: *bazu* замість *bāzu* ‘плече’ в [8, с. 116]). На позначення фонему *j* у словнику Моїна використовується знак *j*, а у словниках Мошірі, Садрі Афшара та Анварі – *j*. На позначення фонему *č* у словниках Моїна, Мошірі та Анварі вжито знак \check{c} , а у словнику Садрі Афшара – буквосполучення *ch*. На позначення увулярної фонему *x* у словниках Моїна, Мошірі та Анварі використано знак *x*, а у словнику Садрі Афшара – буквосполучення *kh*. На позначення увулярної фонему *q* у словнику Моїна використовується знак \check{q} , у словниках Мошірі та Анварі – *q*, а у словнику Садрі Афшара на позначення фонему *q* вираженої буквою \check{q} вжито знак *q*, а на позначення *q* вираженої буквою \check{g} – буквосполучення *gh* (тобто використано транслітераційний принцип). На позначення фонему *š* у словнику Мошірі вжито знак \check{s} , а в словнику Садрі Афшара – буквосполучення *sh*. На позначення фонему *ž* у словнику Мошірі використано знак \check{z} , а у словнику Садрі Афшара – буквосполучення *zh*. На позначення фонему *v* у словнику Мошірі використовується знак *v*, а у словнику Садрі Афшара – *w*. У різний спосіб автори словників позначають дифтонг *ow*. У словнику Мошірі на його позначення вжито буквосполучення *ow*, у словнику Садрі Афшара – знак \bar{o} , у словнику Анварі – комбінація *o[w]*, у словнику Моїна – буквосполучення *aw* та *ow*.

Друга проблема – це різна кількість фонем (їх фонетичних реалізацій), яку автори аналізованих словників намагаються відобразити транскрипцією. У словнику Мошірі вжито 30 транскрипційних знаків (без знаку подвоєння) на позначення фонетичних реалізацій фонемного складу сучасної перської мови, а у словнику Садрі Афшара – 31. В останньому виокремлено фонему \hat{a} , яка позначається літерою алеф у запозичених словах *witâmin*, *dinâmit*, *zhânr* тощо, в інших словниках цей звук позначається знаком \bar{a} . У словнику Анварі відображено фонологічний принцип неможливості неприкритих приголосним складів. Усі початкові склади прикриті глобальним зімкненням (знак ‘), порівняймо:

’ertefâ’ ارتفاع
’arz عرض

Третя проблема – це питання унормування самої вимови слів та розмежування традиційної книжної та сучасної літературної розмовної вимови. У словнику Моїна саме традиційну книжну вимову представлено як стандартну, а сучасну літературну розмовну подано в дужках, наприклад:

zawγ (zowγ)	ذوق
ra(e)s-āndan	رسائندن
āšiyān-a(e)	آشیانه
dāya(e)gi	دایگی
paydā(pey-)	پیدا
naw (now)	نو

Слова, що закінчуються подвоєним приголосним, подано так само, порівняймо:

hay(y) حی
 hay(γ) حق

У словнику Садрі Афшара традиційну книжну вимову, яка цілком не вийшла з ужитку, подано повністю через косу риску з сучасною вимовою тої частини слова, що відрізняється від традиційної вимови, порівняймо:

sarwat/se ثروت
 rasidan/re رسیدن
 sazāwār/se سزاوار

Цей спосіб подання вимови лексики суперечить заяві автора в передмові про те, що у словнику прийнято сучасну літературну розмовну вимову [див. : 3, с. 5].

У словнику Мошірі так само, відповідно до декларації в передмові [див. : 8, с. 12], прийнято сучасну вимову, однак відображено це непослідовно. Вимову деяких слів подано відповідно до сучасного літературного розмовного стандарту, наприклад:

[āšiyān-e] آشیانه
 [peydā] پیدا
 [res-] [ras-idan] رسیدن
 [no(w)] نو

Натомість вимову інших слів подано, враховуючи традиційний книжний стандарт, а сучасну літературну вимову подано окремо, порівняймо:

(суч. [at]) [etr] عطر
 (суч. [se]) [sarwat] ثروت
 (суч. [mote]) [motakallef] متكلف
 (суч. [mote]) [motakabber] متكبر

На додаток, існують розбіжності в принципах, покладених в основу відображення вимови слів. У словниках Мошірі та Моїна покладено орфографічний принцип, порівняймо:

[anbār] انبار
 [anbor] انبر

У словнику Садрі Афшара покладено орфоепічний принцип, наприклад:

[ambār] انبار
 [ambor] انبر

Це виявляється також на поданні вимови запозичених слів. У словнику Садрі Афшара вимову запозичених слів подано відповідно до норм перської орфоєпії, порівняймо:

perans ‘принц’
lusr; luster ‘люстра’

Натомість у словнику Мошірі ці слова подано у вигляді, дуже близькому до норм мови-джерела, порівняймо: *prans, lustr*.

Відображення похідних слів. Оскільки в передмовах до аналізованих словників немає чітких правил відображення похідних слів, їх подача в основних частинах словників є непослідовною, безсистемною і в багатьох випадках вимагає окремих глибоких студій. У словнику Мошірі не знаходимо великої кількості складних дієслів з *kardan, shodan, gashtan, gardidan, namudan, sākhтан* тощо, наприклад: *kār kardan*,

sigār kashidan та ін. У словнику Амїда складні дієслова подано в окремих словникових статтях. Саме так їх було подано в шеститомному словнику Моїна. Усі складні дієслова, навіть ті, значення яких є прозорими та їх можна легко зрозуміти, подано окремими статтями, наприклад: *shād shodan*, *nārāhat kardan/shodan*, *farāmush gashtan/gardidan*, *farāq sākhtan/gardāndan* та ін. В однотоному варіанті словника Моїна їх взагалі немає. Саме завдяки цьому редакторам удалося суттєво скоротити обсяг основної частини словника. У словнику Садрі Афшара наведено лише найуживаніші складні дієслова, а також дієслова з непрозорим значенням. Велика кількість книжних варіантів та форм (наприклад, з дієсловами *gashtan*, *gardidan*, *namudan*, *sākhtan* та ін.) не подано.

Подання інших груп похідних слів також не є вільними від непослідовностей. У словнику Афшара за наявності слова *kutāhqāmat* ‘низькорослий’ немає антонімічного відповідника *bolandqāmat*, а в словниках Моїна та Амїда – навпаки. У словниках Мошірі та Анварі цих слів взагалі немає. Окрім цього, потребує окремого дослідження постійна подача в усіх без винятку перських словниках так званих каузативних дієслів, утворених за допомогою суфікса *ān*, наприклад: *kubidan* ‘бити’ – *kubāndan*, *gostardan* ‘розкидати’ – *gostarāndan* та ін. Кількість таких дієслів у різних словниках є різною, але спільний спосіб тлумачення такого похідного дієслова наведенням твірного дієслова, свідчить на користь того, що цим дієсловам місце у граматиці, а не в словнику. Це ж стосується й подання дієприкметників теперішнього і минулого часу. Доречно відзначити, що в усіх аналізованих словниках є достатня кількість маловживаних віддієслівних форм, наприклад: *buyande*, *lombānande*, *lamandegi*, *tupidani* та ін.

Інша проблема стосується непослідовності у транскрипціях словотвірної та морфемної структури похідних слів. У словнику Моїна слово *elektro-terāpī* подано з дефісом, а *elektrometr* – без. У словнику Афшара слово *foto-eletrik* подано з дефісом, а *fotoshimi* – без. У словнику Мошірі деякі слова поділено за законами сучасного словотвору, порівняймо: *ārām-gāh* (від *ārām* ‘спокій’ та *gāh* ‘місце’); деякі – за принципами історичного словотвору, наприклад: *n-āgah-ān* (історично форма слова мала вигляд *an-āgah-ān*, після чого втратила початковий а), а деякі – зі структурних міркувань, порівняймо: *āma-dan* ‘приходити’ (частина *āma*, до якої приєднується суфікс інфінітива *dan* не є морфемою, тобто частиною слова). Обидва останні поділи не несуть жодної користі користувачеві словника.

Відображення частиномовної належності слів. У словниках Моїна, Амїда та Мошірі частиномовна належність слова визначається цілком відповідно до наявних на той час граматик перської мови. Слово *shākhes* визначено лише іменником, хоча в прикладі *zan-e shākhes* ‘видатна жінка’ воно є прикметником. Слово *shād* визначено лише прикметником, хоча в прикладі *shād va khandān āmadim* ‘ми йшли весело й сміючись’ воно є прислівником. Слова *qashang* і *zibā* ‘гарний’ визначено лише прикметниками, хоча в прикладі *qashang/zibā miraqsad* ‘він гарно танцює’ ці слова є прислівниками. У словниках Садрі Афшара та Анварі частиномовна належність слова визначається, зокрема залученням матеріалу сучасного перського мовлення. Слово у функції різних частин мови у словнику Садрі Афшара оформлено в окремих словникових статтях, а в словнику Анварі подане під окремими цифрами в єдиній словниковій статті. Непослідовність у віднесенні авторами словників слова до певної частини мови створює суттєві труднощі

для користувачів. Наприклад, у словниках Моїна та Аміда перше значення слова *ers* ‘наслідування, привласнення’ визначено як масдар (у словнику Моїна, до речі, – як неперехідний), а друге – ‘спадок’ – як іменник. У словниках Мошїрі та Садрі Афшара обидва значення цього слова визначено як іменник. У словнику Анварі перше значення слова *ers* ‘спадок’ визначено як іменник, а друге – ‘перехід зовнішніх та внутрішніх рис від прашурів до нащадків’ – як віддієслівне ім’я.

Проведений побіжний аналіз сучасних перських тлумачних словників показав, що їх словникові статті повною мірою містять усю проблематику сучасного іранського мовознавства. В одній статті неможливо зупинитися на всіх проблемах, що цікавлять сучасну іраністику. Поза межами розгляду залишилися такі відомі всім користувачам перських словників принципи подання іменників у множині, відображення перехідності/неперехідності дієслів, подача мінімального необхідного контексту функціонального слова. Окрім цього, не розглянуто також проблеми типології побудови тлумачної статті, принципи тлумачення значень слів, подання ілюстративного матеріалу та деякі ін. Ці питання виходять за межі суто іраністичної специфіки й стосуються лексикографії загалом (окремий матеріал можна знайти в: [6]). Знання ж головних лінгвістичних проблем перської мови є необхідним для ефективного користування словниками та адекватного використання матеріалу, що міститься в них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бертельс А. Е.* Разделы словаря, семантические поля и тематические группы слов / А. Е. Бертельс // Вопросы языкознания. – 1982. – №4. – С. 52–63.
2. *Капранов В. А.* “Луғати фурс” Асади Туси и его место в истории таджикской лексикографии / В. А. Капранов. – Душанбе : Изд-во АН Таджикской ССР, 1964. – 213 с.
3. *Afshar Q. S.* Farhang-e farsi-ye emruz / Q. S. Afshar, N. Hakami. – Tehran : Mo’assese-ye nashr-e kalame, 1373 (1995). – 1240 s.
4. *Amid H.* Farhang-e Amid : 3 j. / H. Amid. – Tehran : Mo’assese-ye entesharat-e amir-e kabir, 1375(1996).
5. *Anvari H.* Farhang-e ruz-e sokhan / H. Anvari. – Tehrān : Sokhan, 1383 (2004). – 1376 s.
6. *Gāzerāni M.* Barrasi-ye towsifi–tatbiqi-ye se farhang-e omumi-ye fārsi / M. Gāzerāni // Zabānshenāsi. – 1378(1999). – Vol. 10. №1–2. – S. 37–64.
7. *Moin M.* Farhang-e fārsi-ye yek jeldi / M. Moin. – Tehrān : Nashr-e Sarāyesh, 1380 (2001). – 1242 s.
8. *Moshiri M.* Farhang-e zaban-e farsi / M. Moshiri. – Tehran : Soroush, 1374 (1995). – 1190 s.
9. *Sotude Q. R.* Marjeshenasi va ravesh-e tahqiq dar adabiyate farsi / Q. R. Sotude. – Tehran : SATM, 1371 (1992). – 570 s.

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010

IRANIAN DICTIONARIES OF PERSIAN LANGUAGE AS A SOURCE OF LINGUISTIC DATA

Oleh Kshanovski

*Taras Shevchenko Kyiv National University,
The Institute of Philology,
64, Volodymyrs'ka Str., Kyiv, Ukraine, 01033,
tel. (032) 267 44 70; e-mail: kshanovski@gmail.com*

The Analyses of the Modern Iranian Dictionaries of Persian language shows the main problems of the modern Iranian linguistics. All problems of modern Persian phonetics, writing, vocabulary, derivation and grammar more or less have their reflection in the structure of all modern Persian dictionary.

Key words: dictionaries, lexicography, Persian language, phonetics, writing, vocabulary, derivation, grammar.

ИРАНСКАЯ ТОЛКОВЫЕ СЛОВАРИ ПЕРСИДСКОГО ЯЗЫКА КАК ИСТОЧНИК ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА

Олег Кшановский

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Институт филологии,
ул. Владимирская, 64, Киев, Украина, 01033,
тел. (032) 267 44 70, e-mail: kshanovski@gmail.com*

Благодаря анализу современных иранских толковых словарей персидского языка обнаружена главная проблематика современного иранского языкознания. Все важные проблемы персидской фонетики, графики, лексики, словообразования и грамматики в той или иной степени отражены в материалах всех без исключения современных словарей персидского языка.

Ключевые слова: словари, лексикография, персидский язык, фонетика, лексика, словообразование, грамматика.